

OBECNÍ VOLBY VE ŠTERNBERKU V LETECH 1850–1914¹

Michael Viktořík

Šternberk patřil v druhé polovině 19. století mezi největší moravská města. V roce 1890 v něm žilo 15 332 obyvatel, díky čemuž se zařadil na šesté místo z 32 moravských obcí, které měly více než 5 000 obyvatel.² Šternberk byl ve sledovaném období důležitým administrativním centrem severní Moravy (byl sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu) s dlouholetou tradicí textilního průmyslu. Díky celé řadě textilních továren zpracovávajících strojově především bavlnu si město vysloužilo přezdívku „moravský Manchester“³ nebo též „moravský Lowell“.⁴ Nadregionálního významu však dosáhl i Kubelkův pivovar a místní tabáková továrna, která produkovala ke konci století kolem 50 miliónů cigár a 50 miliónů cigaret.⁵ Na rozdíl od okolních měst (Uničova či Litovle) lze Šternberk označit za průmyslové město s dobrým napojením na silniční a železniční síť (Moravsko-slezská pohraniční dráha, železniční spojení s Olomoucí) a s početným zastoupením dělníků v řadách obyvatelstva. Kromě významných průmyslových podniků fungovalo ve městě také několik dalších institucí, jejichž význam překročil hranice města. Jmenujme alespoň tkalcovskou pokračovací školu či ústav pro choromyslné, který v podobě psychiatrické léčebny funguje dodnes.

Po národnostní stránce byl Šternberk prezentován jako ryze německé město. Žila v něm nepočetná česká menšina, která se začala na počátku osmdesátých let 19. století organizovat, nejdříve ve spolku Moravan a poz-

¹ Studie vznikla v rámci projektu FPVČ 2014/31 Město na střední Moravě v 19. století (komparace Litovle, Šternberka a Uničova). Fond pro podporu vědecké činnosti FF UP v Olomouci, 2014–2016.

² *Deutsches Volksblatt für Mähren und Schlesien* (dále jen *Deutsches Volksblatt*), č. 13, 28. března 1891. Pořadí prvních deseti největších moravských měst podle počtu obyvatel v roce 1890: Brno, Jihlava, Olomouc, Prostějov, Moravská Ostrava, Šternberk, Znojmo, Přerov, Kroměříž, Nový Jičín.

³ Pod tímto označením je známo především Brno. Nicméně i v regionální německy psané literatuře se setkáváme se Šternberkem jakožto „*Mährisches Manchester*“ nebo „*Stadt der Weber*“. Viz například: Sternberg in Mähren 1269–1969. Festschrift zum 18. Sternberger Heimattreffen in der Patenstadt Günzburg. Thayngen 1969, s. 36 a 64.

⁴ KOUDELA, Miroslav: *Šternberk na počátku 20. století*. Publikováno v rámci cyklu Šternberské století 1909–2009. In: <http://www.sternberk.eu/historie/sternberske-stoleti-1909-2009-historicky-serial/sternberk-na-pocatku-20-stoleti.html> [cit. 2015-01-30].

⁵ *Deutsches Volksblatt*, č. 5, 1. I. 1890.

ději v rámci odboru Národní jednoty pro severovýchodní Moravu. Činnost šternberských Čechů, jejichž podíl na celkovém množství obyvatel města dosahoval v roce 1900 pouhých 0,65 %, byla trnem v oku místních Němců. Sílící česká menšina podporovaná okolním venkovem totiž narušovala jejich představu ryzích německých Sudet.⁶

Ani Šternberk se tedy nevyhnul ke konci století národnostnímu napětí. Na rozdíl od jiných moravských měst (např. Litovle, Prostějova či Vyškova) se však tento národnostní konflikt nepromítal do volebních klání. Samospráva Šternberka byla po celé sledované období v rukou německých zastupitelů, z nichž někteří působili také jako zemští poslanci (například šternberský advokát a notář Ferdinand Frank či šternberští starostové Emil Noha, Josef Fiedler a Karl Mikulaschek).⁷ Stejně tomu bylo i v Šumperku, s nímž se Šternberk na konci století shodoval v celé řadě aspektů.⁸ Obě okresní města byla národnostně homogenní, s obdobným počtem obyvatel⁹ a navíc se jednalo o významná centra textilního průmyslu. Není se tedy čemu divit, že mnoho

⁶ BARTOŠ, Josef. a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*, sv. 3. Ostrava 1972, s. 235. Dále: LÁZNIČKA, František: *Češi ve Šternberku*. Šternberk 1968, s. 6. V roce 1880 se k české obcovací řeči hlásilo pouze 57 Čechů, v roce 1890 74 a v roce 1900 99. O deset let později žilo ve Šternberku 14 601 obyvatel, z nichž se k české obcovací řeči hlásilo 149 (= cca 1 % obyvatelstva). František Lázníčka uvádí (s. 6 a 7), že údaje získané při sčítáních lidu neodpovídaly realitě a byly zkrácené. Ve Šternberku podle něj žilo mnohem více lidí, kteří se cítili být Čechy, ale pod nátlakem se k češtví nehlásili. Jiná početná skupina hlásící se k němečtví pak měla prokazatelně české kořeny.

⁷ Medailonky těchto osobností viz MALÍŘ, Jiří a kol.: *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1914*. Brno 2012, s. 176–177, 187–188, 424–425, 449–450. Dodejme ještě, že všichni uvedení šternberští zemští poslanci byli zvoleni za Německou liberální stranu (popř. Německou pokrokovou stranu).

⁸ Vzhledem k tomu, že byly Šternberk i Šumperk typově shodná města, nabízí se u obou lokalit možnost komparovat vývoj obecních klání v letech 1850 až 1914. V případě Šumperka byla tato problematika zdařile zpracována ve studii Františka Spurného *Mährisch Schönberg – eine Domäne der deutschen Industrie*, která byla publikována v kolektivní monografii *Bürgerertum in der Habsburgermonarchie IX./Kleinstadtbürgerertum in der Habsburgermonarchie 1862–1914* (URBANITSCH, P. – STEKL, H. (eds.). Wien – Köln – Weimar 2000, s. 307–351. František Spurný se v rámci této kapitoly věnoval obecním volbám na s. 317–325, přičemž se zaměřoval především na personální obměnu obecních výborů a statistické analýzy vyvěrající ze studia volebních seznamů a dalších pro volební problematiku stěžejních písemných pramenů. Tyto materiály se však pro Šternberk nedochovaly a není tedy možné plnohodnotně porovnat většinu klíčových aspektů, které ve vztahu k obecním volbám analyzuje moderní historiografie. Spurného studie však jednoznačně prokazuje, že vývoj ve Šternberku nebyl nikterak izolovaným jevem a že obdobné vývojové trendy jsou patrné i v ostatních národnostně homogenních (německých) městech na Moravě.

⁹ SPURNÝ, F.: c. d., s. 316. Šumperk se demograficky začal Šternberku přibližovat až ke konci 19. století. V roce 1910 žilo v Šumperku 13 329 obyvatel, z nichž se k české obcovací řeči hlásilo 353, což bylo 2,64 % obyvatel. Pro srovnání se Šternberkem viz pozn. 6.

členů obecních výborů (včetně starostů) se rekrutovalo právě z řad textilních podnikatelů.

Po zrušení poddanského svazku a patrimoniální správy byla vytvořena nová organizace vnitřního života obcí, která umožňovala, aby si obce volily své zástupce, přijímaly nové členy do svazku obecního, spravovaly vlastní záležitosti (především obecní majetek) a informovaly širokou veřejnost o obecním hospodářství i činnosti svých zastupitelů.

Legislativně byla tato nová organizace upravena provizorním obecním zřízením ze 17. března 1849¹⁰ a především pak říšským zákonem z 5. března 1862, na základě kterého jednotlivé zemské sněmy vypracovaly předlohy obecního zřízení.¹¹ V případě Šternberka a dalších moravských měst upravoval obecní záležitosti od roku 1864 zemský zákon pro Moravu č. 4, resp. Řád obecní Markrabství moravského a Řád volení v obcích Markrabství moravského z 15. března 1864.¹² Obě výše uvedená legislativní opatření stanovovala, kdo z obecních obyvatel má právo volit a být volen, určovala podobu obecních orgánů a v neposlední řadě upravovala procesní záležitosti spojené s realizací obecních voleb.¹³

V roce 1850 přestal být Šternberk spravován jmenovanými úředníky magistrátu a stejně jako ve všech ostatních místních obcích ho nahradil volený obecní výbor. Z jeho středu pak bylo vždy krátce po obecních volbách (resp. po ustavující schůzi obecního výboru) voleno obecní představenstvo. Od roku 1864 se členové obecního výboru a představenstva nazývali souhrnně zastupitelstvo. V případě Šternberka se do obecních výborů volilo ve třech volebních sborech. Již od roku 1850 byl volen 30členný obecní výbor a 15 náhradníků. Obecní představenstvo pak tvořili starosta (purkmistr)

¹⁰ Prozatímní obecní zákon (Provisorisches Gemeindegesetz) byl publikován v Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich, Jahrgang 1849. Wien 1850, s. 203–222. Zákon obsahoval celkem 177 §, z nichž se fungování obce na místní úrovni zabývalo 141.

¹¹ HLAVÁČKA, Milan: *Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862–1913*. Praha 2006, s. 16–17.

¹² Zemský zákon pro Moravu č. 4 z 15. 3. 1864 byl publikován v Zákonech a nařízeních zemských pro Markrabství moravské, ročník 1864. Brno 1865, s. 5–40.

¹³ Problematika konstituování a činnosti obecní samosprávy se v současnosti těší pozornosti historiků, o čemž svědčí i množství studijní literatury. Z celé řady jmenujme alespoň: ČOPÍK, Jan: *Proměny a kontinuita české komunální politiky. Územní samospráva v nové době (1850–2010)*, díl I – do roku 1945. Praha 2014; FASORA, Lukáš: *Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851–1914*. Brno 2007; KLADIWA, Pavel a kol.: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914*, díl II/1, *Muži z radnice*. Ostrava 2008; MALÍŘ, Jiří: *Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě před r. 1914 (Deset poznámek k „boji o radnice“ moravských měst)*. In: *Národnostní problémy v historii měst*. Prostějov 1993, s. 75–87.

a čtyři radní (od roku 1861 pět radních, od roku 1909 šest a od roku 1912 sedm radních).¹⁴

Kdo z obyvatel Šternberka se mohl od roku 1850 zúčastnit obecních voleb? Byli to muži nad 24 let, kteří byli rakouskými státními občany a v obci platili přímou daň (z nemovitosti, živnosti nebo z příjmu), a to nejméně ve výši jednoho zlatého. Od šedesátých let 19. století mohli v obcích volit i právnické osoby. Kromě těchto dvou skupin se voleb účastnili i tzv. honorační voliči, a to bez ohledu na to, zda platili daně. Jednalo se o čestné občany, státní a zemské úředníky, duchovní, důstojníky, učitele a osoby s akademickým titulem z rakouských univerzit. Některé ženy a nezletilé osoby se rovněž mohly zúčastnit obecních voleb, ale pouze skrze zplnomocněnce.¹⁵ Jména těch, kteří splňovali výše uvedená kritéria, byla zveřejněna před každými obecními volbami v tzv. voličském seznamu (listině)¹⁶, který připravilo obecní představenstvo.

V momentě, kdy byl sestaven jmenný seznam daňových poplatníků ve Šternberku, byl proveden součet všech přímých odvedených daní ve městě. Následně se seznam daňových plátců seřazených od největšího po nejmenšího rozdělil zhruba na třetiny. Každý volební sbor reprezentoval třetinu odvedených daní v obci a volil třetinu zastupitelů v obecním výboru. Takto nastavený systém vycházel z představy, „...že do veřejných záležitostí v obci může mluvit zejména ten, kdo se podílí na jejich financování. Hlas toho, kdo se podílí více, měl větší váhu.“¹⁷ V důsledku uplatňování tohoto pravidla docházelo k velkým rozdílům v počtu voličů zařazených do jednotlivých sborů.

¹⁴ Státní okresní archiv v Olomouci (dále jen SOKA Olomouc), Archiv města Šternberka (dále jen AMŠ), Š 1–1, inv. č. 42–67, Protokoly ze zasedání obecního výboru 1850–1914.

¹⁵ V Provizorním obecním zřízení (§7–10) byli obyvatelé obcí rozděleni na obecní údy a cizince. Obecní údové se pak dělili na občany a obecní příslušníky. Mezi občany patřili ti, kdo v obci vlastnili dům či pozemek nebo kteří zde vykonávali živnost či řemeslo a odváděli z nich přímou daň. Do této skupiny patřili i obcí jmenovaní občané (= čestní občané). Mezi příslušníky pak patřili všichni obyvatelé, kteří se zde narodili nebo byli přijati do jejího svazku. Patřili sem i všichni státní zaměstnanci, důstojníci a duchovní. V Řádu obecním markrabství moravského z roku 1864 (§ 6) je obyvatelstvo obce opět rozděleno na obecní údy a cizince (přespolní). Obecní údové se pak dělili na příslušníky, sousedy a společníky obce.

¹⁶ FASORA, L.: c. d., s. 41. Jak uvádí Lukáš Fasora, voličský seznam lze považovat za základní pramen pro výzkum občanských vrstev, který „...umožňuje vytvoření základního obrazu o sociální struktuře daňových poplatníků, jejich rozdělení podle profese, zdroje hlavních příjmů a majetkových poměrů obecně do tří voličských sborů.“

¹⁷ ČOPÍK, J.: c. d., s. 34–35.

Nejméně jich bylo logicky v prvním voličském sboru a nejvíce vždy ve sboru třetím.¹⁸

V případě Šternberka se dochoval pouze jeden voličský seznam, jenž byl sestaven pro potřeby obecních voleb v roce 1861.¹⁹ Celková poplatnost města Šternberka činila na počátku šedesátých let 19. století 21 857 zl. Do prvního volebního sboru bylo zařazeno 97 voličů, kteří v součtu odvedli 7 304 zl. Ve druhém volebním sboru bylo 217 voličů (odvedli 7 285 zl.) a ve třetím 1 180 voličů (odvedli celkem 7 262 zl.). Co se týče socio-profesního složení volebních sborů, ve druhém a třetím jednoznačně převažovali řemeslníci (hlavni tkalci). V prvním volebním sboru pak nalezneme kromě 40 honoračních voličů především obchodníky, hostinské a majitele měšťanských domů. Vůbec největším daňovým plátcem ve Šternberku byl kníže Jan II. z Lichtesteina, který odváděl na přímých daních ročně 772 zlatých. Celkem 1 494 oprávněných voličů pak reprezentovalo 14,3 % z celkového počtu obyvatel Šternberka.²⁰

Po vyložení voličského seznamu a jeho schválení následovalo vyhlášení termínu voleb a prezentace navržených kandidátů. Vlastní obecní volby pak probíhaly v několika dnech. Aby nemohl být nikdo zvolen dvakrát, probíhala volba postupně od třetího po první sbor. Volba byla veřejná a probíhala ústně. Ve Šternberku vyjmenoval každý volič deset kandidátů (+ pět náhradníků), kteří měli být zvoleni za volební sbor, kam byl daný volič zařazen. Do obecního výboru byl za příslušný volební sbor zvolen ten občan, jehož jméno při volbě zaznělo nejčastěji. Až na několik výjimek, které stanovil zákon, musel zvolený svůj mandát přijmout. Ve velmi torzovitém písemném materiálu, který se dochoval ke šternberským obecním volbám v letech 1850–1914, najdeme několik rezignačních dopisů nově zvolených

¹⁸ Proti chybnému zařazení (či nezařazení voliče) do voličského seznamu mohla poškozená strana podat tzv. reklamaci. Ta byla projednávána nejdříve u místní reklamační komise, odkud bylo možné se odvolat k okresnímu hejtmanství a následně k místodržitelství do Brna. V případě kladného vyřízení reklamace bylo nutné voličské listiny představenými obce přepracovat a znovu předložit veřejnosti. Druhým typem stížnosti byly reklamace proti vlastnímu průběhu voleb. Oba typy reklamačního řízení mohly výrazným způsobem narušit pravidelnou periodu konání voleb.

¹⁹ SOKA Olomouc, AMŠ Š 1–1, kart. 6.

²⁰ KOŘISTKA, Karel: *Die Markgrafschaft Mähren und das Herzogthum Schlesien in ihren geographischen Verhältnissen*. Wien und Olmütz 1861, s. 476. Na počátku šedesátých let 19. století ve městě žilo 10 407 obyvatel. Dále: KLADIWA, P.: c. d., s. 48. Procentuální podíl zjištěný ve Šternberku odpovídal průměru účasti oprávněných voličů na obyvatelstvu u nestatutárních obcí v „Předlitavsku“. Podle rakouských historiků se tento podíl pohyboval mezi 8–15 %.

členů obecního zastupitelstva z roku 1885.²¹ Krátce po červnových volbách 1885 požádali obchodník Gustav Phillipi a továrníci Johann Hoppenberger a Heinrich Gröger o uvolnění ze své nově nabyté funkce. Svou žádost zdůvodňovali vytížením a nutností věnovat se vlastnímu podnikání. Všichni tři si byli dobře vědomi, že jejich zdůvodnění je nedostatečné a že nespadají do zákonem stanovených výjimek. Za svou rezignaci očekávali pokutu a ta jim byla také ve výši 20 zlatých udělena. Naopak vyhověno bylo žádosti dlouholetých zastupitelů Kleofase Kricka a Johanna Kulische, kteří se vzdali svého mandátu pro vysoký věk.

Ve Šternberku se konalo mezi lety 1850 až 1914 celkem 19 obecních voleb.²² Po celé sledované období nebyla narušena tříletá periodicitu jejich konání, což vypovídá o relativně klidných a stabilních poměrech ve městě. Jak již bylo zmíněno, do obecních voleb ve Šternberku se nepromítal národnostní konflikt a tříletou délkou funkčního období šternberských zastupitelů nenarušily ani boje mezi jednotlivými politickými uskupeními, které silně rezonovaly ve městě především v devadesátých letech 19. století. Pouze v roce 1909 byly obecní volby kvůli blíže nespecifikovanému administrativnímu pochybení Moravského místodržitelství v Brně odloženy z tradičního červnového (popř. červencového) termínu až na listopad.²³

Ve sledovaném období bylo do obecních výborů města Šternberka zvoleno 206 zastupitelů,²⁴ z jejichž řad vzešlo devět starostů (Franz Friedrich, Johann Aulegk, Ferdinand Frank, Karl Mikulaschek, Adolf Klim, Wilhelm Schmid, Emil Noha, Josef Fiedler a Johann Langer).²⁵ Ve Šternberku, stejně jako v mnoha jiných městech českomoravského prostoru, se po obecních volbách nově zvolený výbor zásadním způsobem nelišil od toho předešlého (viz níže) a mnozí zastupitelé bezprostředně navázali na svůj dosavadní

²¹ SOkA Olomouc, AMŠ Š 1–1, kart. 6.

²² První volby se konaly v místních obcích v roce 1850. Další až po skončení období tzv. Bachova absolutismu v roce 1861. Ve Šternberku se od tohoto roku konaly obecní volby v pravidelné tříleté periodě.

²³ Deutsches Volksblatt, č. 85, 23. října 1909.

²⁴ Soupis členů obecních výborů byl vytvořen na základě statistického zpracování protokolů ze zasedání obecních výborů z let 1850–1914 (SOkA Olomouc, AMŠ, inv. č. 42–67). Do čísla 206 nejsou zahrnuti náhradníci, kteří se stali v průběhu funkčního období obecního výboru řádnými členy tohoto orgánu.

²⁵ STIEF, Wilhelm: *Geschichte der Stadt Sternberg*. Thayngen-Schaffhausen 1934, s. 497. Franz Friedrich zastával funkci starosty v letech 1850–1860, Johann Aulegk v letech 1860–1864 a 1867–1870, Ferdinand Frank v letech 1864–1867, Karl Mikulaschek v letech 1870–1873, Adolf Klim v letech 1873–1875, Wilhelm Schmid v letech 1875–1885, Emil Noha v letech 1885–1906, Josef Fiedler v letech 1906–1912 a Johann Langer v letech 1912–1919.

mandát. Po obecních volbách v roce 1894 pokračovalo ve funkci zastupitele dokonce 83 % členů původního obecního výboru.

Tabulka 1: Kontinuita obecních výborů²⁶

Funkční období	Počet členů OV	Pokračovalo ve fci v následujícím OV
1850–1861	30	8 27 %
1861–1864	30	13 43 %
1864–1867	30	14 47 %
1867–1870	30	18 60 %
1870–1873	30	21 70 %
1873–1876	30	21 70 %
1876–1879	30	22 73 %
1879–1882	30	18 60 %
1882–1885	30	18 60 %
1885–1888	30	22 73 %
1888–1891	30	24 80 %
1891–1894	30	25 83 %
1894–1897	30	15 50 %
1897–1900	30	14 47 %
1900–1903	30	23 77 %
1903–1906	30	21 70 %
1906–1909	30	19 63 %
1909–1912	30	18 60 %
1912	30	–

Mezi členy šternberských obecních výborů nalezneme šest osobností, které až do vypuknutí první světové války působily v městské samosprávě kontinuálně devět a více funkčních období. Josef Kepert byl členem obecní-

²⁶ Tabulka byla zpracována na základě studia protokolů ze zasedání obecních výborů z let 1850–1914 (SOka Olomouc, AMŠ, inv. č. 42–67).

ho výboru v letech 1870–1897, Franz Ledwina v letech 1876–1906 (po celé období zastával funkci radního), dr. Emil Noha v letech 1879–1906, advokát Josef Bumballa od roku 1885 a dlouholetý ředitel místní reálky Josef Riedl od roku 1888. Nebýt jeho rezignace v roce 1885, byl by mezi nimi i zmíněný Johann Kulisch. Nejdelší mandát měl však dlouholetý radní a starosta Šternberka, vlastník nemovitostí a textilní továrny Josef Fiedler, který byl činný v samosprávě města od roku 1879 až do roku 1912.

Vzhledem ke skutečnosti, že problematika obecních voleb ve Šternberku není reflektována v literatuře²⁷ a k dispozici je pouze minimum archivního materiálu, jeví se jako klíčový pramen pro poznání šternberských obecních voleb místní tisk. V roce 1879 začal ve Šternberku vycházet týdeník *Sternberger Volksblatt*, na který navázal od roku 1888 *Deutsches Volksblatt für Mähren und Schlesien*. Na stránkách těchto periodik čtenář nalezne od roku 1882 soupisy nově zvolených členů obecních výborů, komentáře k průběhu voleb i nesourodé statistické údaje, které většinou neumožňují vzájemné srovnání. Z údajů, které se podařilo z novin získat, lze částečně zrekonstruovat alespoň volební účast ve vybraných letech a stanovit podíl oprávněných voličů (voličských hlasů) na celkovém počtu obyvatel města. Díky informacím z místního tisku lze také alespoň pro některé roky provést komparaci níže uvedených údajů s vývojem v Šumperku, v němž byl stejně jako ve Šternberku volen 30ti členný obecní výbor v tříleté (nepřerušené) periodě.²⁸ Vzájem-

²⁷ V publikacích k dějinám města jsou uváděny pouze zmínky o zavedení samosprávy v roce 1850 (např. *Sternberg in Mähren 1269–1969*, c. d, s. 36; STIEF, W.: c. d., s. 337–338; KAŇÁK, Bohdan – KOUDELA, Miroslav – MRÁČKÝ, Jan: *Šternberk slovem a obrazem*. Černošice 1996, s. 44–46) a jmenné seznamy starostů, případně čestných občanů města (např. STIEF, W.: c. d.: 496–500). I v kronice města Šternberka (SOka Olomouc, AMŠ Š 1/1), jejímž autorem je Eduard Lazenský, byla uvedena pouze stručná poznámka, že v roce 1850 byla zvolena městská rada sestávající ze starosty a čtyř radních.

²⁸ SPURNÝ, F.: c. d., s. 316 a 319. Údaje prezentované Františkem Spurným byly přepočítány pro potřeby vzájemného srovnání. Dále BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*, sv. 4. Ostrava 1974, s. 41.

Rok konání voleb	Počet obyvatel Šumperka (k nejbližšímu sčítání lidu)	Počet oprávněných voličů	Volební účast	Podíl oprávněných voličů na obyvatelstvu (zaokrouhleno)
1882	8 562 (k roku 1880)	913	240 (26,3 %)	10,6 %
1891	10 493 (k roku 1890)	990	435 (44 %)	9,43 %
1894	10 493 (k roku 1890)	1069	497 (46,5 %)	10,1 %
1900	11 636 (k roku 1900)	1491	460 (30,8 %)	12,8 %
1903	11 636 (k roku 1900)	1513	552 (36,5 %)	13 %

ná komparace ukazuje, že v obou lokalitách participoval na obecních volbách zhruba stejný počet obyvatelstva (resp. voličských hlasů) – kolem 10–13 %, a voleb se účastnilo také přibližně stejné množství oprávněných voličů.

Tabulka 2: Počet oprávněných voličů a volební účast

Rok konání voleb	Počet obyvatel Šternberka (k nejbližšímu sčítání lidu)	Počet oprávněných voličů	Volební účast	Podíl oprávněných voličů na obyvatelstvu (zaokrouhleno)
1882	14 243 (k roku 1880)	1370	237 (17 %)	9,6 %
1891	15 332 (k roku 1890)	1514	662 (44 %)	9,9 %
1894	15 332 (k roku 1890)	1527	433 (28 %)	10 %
1900	15 220 (k roku 1900)	1675	516 (31 %)	11 %
1903	15 220 (k roku 1900)	1724	802 (46,5 %)	11,3 %

V obou šternberských periodicích byla před každými obecními volbami otištěna oficiální volební kandidátka, kterou předkládal k tomu účelu sestavený volební komitét. Ten se skládal hlavně z členů stávajícího obecního výboru. Není se tedy čemu divit, že mezi doporučovanými kandidáty se nacházela především jejich vlastní jména. Většina z navržených kandidátů byla bez námitek dlouhodobě přijímána, což koresponduje s klidnými politickými poměry ve městě. K prvnímu narušení tohoto stavu došlo až před obecními volbami v roce 1888. Proti oficiální kandidátce volebního výboru tehdy postavila místní živnostenská společenstva své kandidáty do druhého a třetího sboru, kteří měli v případě zvolení intenzivněji prosazovat zájmy svého stavu.²⁹

Obecní výbor reagoval na postup živnostníků mediální kampaní, v níž bylo obyvatelstvu Šternberka vysvětlováno, že volbou jiných než doporučených kandidátů může být narušeno dosavadní rovnoměrné zastoupení všech společenských tříd ve městě a současně by mohlo být ohroženo odpovídající zastoupení šternberských tkalců, kteří byli považováni za nejdůležitější složku obyvatelstva. Tato rétorika očividně zafungovala, neboť v červnových volbách 1888 kandidáti živnostenské strany (Gewerbepartei) v obou sborech propadli.³⁰

²⁹ Deutsches Volksblatt, č. 23, 9. 6. 1888. Dále: SPURNÝ, F.: c. d., s. 331. Zhruba ve stejné dekádě dochází k polarizaci politické scény také na půdě Šumperka, kde se do předvolebních kampaní zapojovaly různé frakce a politická uskupení.

³⁰ Tamtéž, č. 24, 16. 6. 1888.

Poslední desetiletí 19. století přineslo výraznou proměnu dosavadních volebních bojů ve Šternberku, což ale nebyl nikterak izolovaný jev. V etnicky smíšených obcích v Čechách a na Moravě docházelo v této době k silné polarizaci a nacionalizaci každodenního života, volební boje nevyjímaje. Pro etnicky homogenní obce je pak charakteristická diferenciacie politického života a souboj o moc mezi různými politickými stranami a uskupeními.

Příkladem prvního může být nedaleká Litovel, jež byla v devadesátých letech zmítána ostrým bojem mezi německým a českým obyvatelstvem. Ve vypjatých volebních kláních, v nichž litovelští Češi usilovali o prolomení dosavadní nadvlády německé menšiny nad městem a místní Němci zase o uhájení svých pozic, výrazně dominoval národnostní prvek nad mocenskými ambicemi jednotlivých politických uskupení.³¹ V německém Šternberku (ale například i v Šumperku)³² tomu bylo naopak. Dlouholeté dominantní postavení místních německých liberálů v samosprávě začalo být v druhé polovině devadesátých let ohrožováno ambicemi dalších německých politických stran a uskupení. Tento boj o moc, jehož cílem bylo získat zástupce v obecním výboru, se ve Šternberku naplno rozhořel před obecními volbami v roce 1897.³³

Proti kandidátům Německé strany pokrokové (byla nástupkyní Německé liberální strany) byla vytvořena pro volby do druhého a třetího volebního sboru společná kandidátka živnostenské strany, lidové strany (Deutsche Volkspartei) a sociálních demokratů.³⁴ Stručné zmínky prezentované

³¹ Blíže k problematice litovelských obecních voleb v devadesátých letech 19. století viz např. KREJČÍ, Jaroslava: *Boj o českou Litovel 1881–1914 (Václav Socha a jeho úloha v dějinách města)*. Olomouc 2011 (nepublikovaná magisterská diplomová práce). K diferenciaci politického života v Litovli na konci 19. století a na počátku 20. století viz BEZDĚČKA, Josef: *Dějiny města Litovle. Od počátku až do roku 1948*. Litovel 1993, s. 405–408 (strojopis). Nejnověji pak: VIKTOŘÍK, Michael: *Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. století*. Časopis Matice moravské, 134, 2015, s. 81–108.

³² Podrobněji k německým politickým stranám na půdě Šumperka viz SPURNÝ, F.: *c. d.*, s. 325–345. V této kapitole věnované politické orientaci šumperského měšťanstva se Spurný zabývá především volbami na zemské sněmy a na Říšskou radu. Dodejme ještě, že mezi nejsilnější politické strany v Šumperku na konci století patřily – stejně jako ve Šternberku – Německá pokroková strana a nacionální Volkspartei. Silné pozice zde měli ale i křesťanští sociálové a sociální demokraté.

³³ *Deutsches Volksblatt*, č. 25 a 26, 20. 6. 1897 a 26. 6. 1897.

³⁴ CIBULKA, Pavel: *Německé politické strany na Moravě (1890–1918). Ideje – programy – osobnosti*. Praha 2012. V této publikaci je přehledným způsobem vykreslen vývoj jednotlivých německých politických stran na Moravě, včetně jejich programů a organizační struktury. Jak již víme, nejsilnější stranou na půdě Šternberka byla Německá pokroková strana, jež se začala formovat po roce 1896. Silné pozice měla ve městě i Německá strana lidová (1895), která byla nástupkyní Německé nacionální strany. Ve Šternberku měli početnou členskou základnu

na stránkách místních novin dávají tušit, že průběh předvolební kampaně i vlastních voleb 1897 byl prodchnut vzájemným osočováním, ostrou agitací a nátlakem na šternberské voliče. Výsledkem volebního klání pak bylo, že kandidáti Německé strany pokrokové zcela ovládli první a druhý volební sbor. Ve třetím sboru zvítězili kandidáti nominovaní uskupením tří výše uvedených politických stran. Z devíti mandátů, které získali, pak dvě místa v obecním výboru patřila sociálně demokratickým zastupitelům.³⁵ Bylo to vůbec poprvé v dějinách města (a do vypuknutí první světové války také naposledy), kdy v obecním výboru zasedali socialisté. Obecní volby v roce 1897 narušily dosavadní klidný průběh volebních klání ve Šternberku a výrazně proměnily podobu stávajícího obecního výboru. Jak je patrné z tabulky číslo 1, po volbách 1897 se obměnila polovina zastupitelů.

Také následující šternberské obecní volby (1900) se výrazně odrazily v personální obměně obecního výboru. Před samotnými volbami totiž došlo k usmíření mezi znesvářenými měšťanskými stranami, které uzavřely vzájemnou dohodu a nadále vystupovaly jako uskupení německých svobodomyšlných stran.³⁶ Spojenectví místních pokrokářů, lidovců a živnostníků lze dát do přímé souvislosti s obecním vývojem politické situace na Moravě. Jak uvádí Pavel Cibulka, i přes proces přirozené diferenciaci německé politiky na Moravě byla zjevná snaha o udržení či obnovení její jednoty. Zvláště patrné pak bylo ke konci století sblížování mezi Německou stranou pokrokovou a německou stranou lidovou.³⁷

Obecní volby v roce 1900 proběhly v mnohem klidnější atmosféře než ty předešlé a ve srovnání s rokem 1897 se jich zúčastnilo také méně oprávněných voličů.³⁸ Výsledky obecních voleb pak zcela odrážely nové vnitropolitické poměry ve Šternberku a, jak již bylo uvedeno, znamenaly opět výraznou obměnu obecního výboru. V létě roku 1900 zahájilo tříleté funkční období 16 nových zastupitelů.

Šternberští pokrokáři, lidovci a živnostníci udržovali spojenectví ve všech následujících obecních volbách (1903, 1906, 1909 a 1912). V předvolebních kampaních zveřejňovali společné volební kandidátky a výrazně se vymezovali proti místním sociálním demokratům, kteří v jejich očích představovali

---

také radikální nacionálové, kteří se stali na počátku 20. století součástí Všeněmecké strany na Moravě. Ta se v roce 1901 (s. 240) vydělila ze strany lidové. Jednalo se o silně antisemitskou stranu, v jejímž 11členném vedení najdeme i jednoho šternberského zastupitele Antona Russa.

³⁵ Deutsches Volksblatt, č. 26, 26. 6. 1897.

³⁶ Tamtéž, č. 50, 24. 6. 1903.

³⁷ CIBULKA, P.: c. d., s. 83.

³⁸ Deutsches Volksblatt, č. 49, 23. 6. 1900.

– stejně jako v dalších průmyslových lokalitách – element ohrožující stávající pořádky ve městě.

Na počátku 20. století disponovala Rakouská sociální demokracie ve Šternberku již početně nezanedbatelnou voličskou základnou. Snad právě proto si město vysloužilo přezdívku „rudý Šternberk“.³⁹ Potenciální voliče místní sociální demokracie tvořili menší daňoví poplatníci, především majitelé menších domků na předměstích a zchudlí řemeslníci. Postupně si získávala také stále více sympatizantů v řadách živnostníků i drobných obchodníků. Šternberští dělníci, z jejichž řad se rekrutovalo přirozeně nejvíce přívrženců sociální demokracie, disponovali volebním právem až od konce devadesátých let 19. století.⁴⁰ V předvolebních kampaních však dlouhodobě a organizovaně podporovali socialistické kandidáty a aktivně vystupovali také na všech akcích organizovaných místním vedením sociální demokracie (prvomájové manifestace, stávky).⁴¹

Šternberské obecní volby měly od roku 1903 až do roku 1912 obdobný scénář a vyznačovaly se poměrně vysokou volební účastí (viz tabulka 2). S výjimkou roku 1909⁴² stavěli socialisté proti oficiální kandidátce měšťanských stran vlastní kandidátku, s níž se pokusili uspět ve volbách do třetího volebního sboru.⁴³ Přestože jejich kandidáti získávali stále více hlasů, kvantitativně nemohli soutěžit s voliči německých svobodomyšlných stran.⁴⁴ Je však pravdou, že narůstající preference sociálních demokratů znepokojovaly představitele místní samosprávy a nervozita byla patrná ve vypjatých předvolebních kampaních i ze stránek místního tisku. V prvním desetiletí 20. století redaktoři *Deutsches Volksblatt* permanentně burcovali voliče měšťanských stran, aby chodili k volbám.⁴⁵ Dobře si totiž uvědomovali, že ve Šternberku bylo dost drobných daňových poplatníků, kteří v minulosti k volbám nechodili a s ohledem na stávající poměry ve městě představovali silnou skupinu

³⁹ *Sternberg in Mähren 1269–1969*, s. 38.

⁴⁰ Více viz KLADIWA, P. a kol.: c. d., díl II/2, *Finance a infrastruktura*, s. 214.

⁴¹ Blíže k této problematice KOUDELA, Miroslav: *Z počátků dělnického hnutí ve Šternberku*. Kulturní zpravodaj města Šternberka, č. 12, 1989, s. 9–11.

⁴² Sociální demokracie se na základě instrukcí svého vedení obecních voleb v roce 1909 vůbec neúčastnila (*Deutsches Volksblatt*, č. 89, 6. 11. 1909).

⁴³ V *Deutsches Volksblatt* z roku 1903 (č. 50, 24. 6. 1903) byla otištěna kandidátní listina sociálních demokratů do voleb ve třetím volebním sboru. Tato listina je unikátní tím, že nás nechává nahlédnout na profesi (sociální status) nominovaných. Mezi deseti kandidáty najdeme pět vlastníků domu, jednoho úředníka a čtyři řemeslníky.

⁴⁴ Tamtéž. Například v roce 1903 bylo zapotřebí pro zvolení do obecního výboru za třetí volební sbor nejméně 458 hlasů. Nejúspěšnější socialistický kandidát jich získal 181.

⁴⁵ *Deutsches Volksblatt*, č. 86, 27. 9. 1909; dále: tamtéž, č. 81, 12. 10. 1912.

potenciálních voličů sociální demokracie. Před každými volbami tedy byly slyšet varovné hlasy, že stále narůstající počet socialistických hlasů spolu s nedisciplinovaností voličů měšťanských stran (voliči sociální demokracie oproti tomu chodili k volbám disciplinovaně a organizovaně) mohou za určitých okolností přivodit měšťanským stranám nepříjemné překvapení. Jak už ale víme, žádné takové překvapení se do konce sledovaného období nekonalo.

Šternberk byl v dlouhém 19. století významným městem na Moravě. Regionální historická práce – jak po stránce kvalitativní, tak i kvantitativní však zdaleka tomuto významu neodpovídá. Tato skutečnost je dána ztrátou či zničením velké části archivního materiálu, ale i nezájmem historiků o některé badatelské problémy, obecní volby nevyjímaje. I přes torzovitost písemných pramenů a jejich obsahovou nevyváženost se autor předkládané studie rozhodnul na toto klíčové téma v dějinách města nerezignovat a podat ucelenější pohled na průběh volebních klání ve Šternberku ve sledovaném období. Jak již bylo zmíněno, problematika konstituování a činnosti obecní samosprávy se těší v současnosti pozornosti historiků, o čemž svědčí i množství publikovaných metodologických a příkladových studií. Autor se jimi inspiroval a mnoho kusých a nesourodých informací ke šternberským obecním volbám zasadil do širších souvislostí, jež jsou podrobně analyzovány v těchto odborných pracích (jedná se především o výklad k legislativě a procedurálním záležitostem spojeným s výkonem voleb na komunální úrovni).

Jako značně problematický se ukázal pokus o komparaci Šternberka, resp. obecních voleb ve Šternberku v letech 1850 až 1914, s jinou – typově však podobnou – lokalitou. V tomto ohledu se nabízel jako nejlepší alternativa severomoravský Šumperk, jehož vývoj v druhé polovině 19. století byl kvalitně zpracován ve studii Františka Spurného. Přestože nedostatek pramenů neumožnil (až na výjimky) komparaci vybraných aspektů šternberských a šumberských obecních voleb, podařilo se u obou měst vysledovat během více než šest desetiletí trvajících volebních klání určité shodné vývojové trendy.

V obecních výborech obou měst stanuly výrazné osobnosti (především z řad textilních podnikatelů), z nichž některé zastávaly funkci starosty nebo radního několik funkčních období a současně působily jako poslanci na zemském sněmu (v případě Šumperka i jako poslanci na Říšské radě).⁴⁶ V obou městech se konaly obecní volby v pravidelné tříleté periodě, což vypovídá o relativně klidných národnostních poměrech. Od devadesátých let 19. století disponovala volebním právem v obou městech zhruba desetina obyvatelstva a podobná byla v obou lokalitách také účast na jednotlivých

⁴⁶ SPURNÝ, F.: c. d., s. 320 a 330.

komunálních volbách. Tříletou periodicitu konání voleb pak nenarušilo ani zápolení mezi jednotlivými frakcemi v táboře německých liberálů a později mezi německými politickými stranami. Vnitřní boj o moc, který silně ovlivňoval také předvolební kampaně i vlastní průběh obecních voleb, se v obou centrech textilního průmyslu naplno rozpoutal v devadesátých letech 19. století. Společným jmenovatelem těchto bojů byl silný nacionální akcent (zaměřený proti Čechům), antisemitismus a v neposlední řadě averze vůči stále sílící sociální demokracii.

Přílohy⁴⁷

Obr. 1

Státní tabáková továrna byla ve městě zřízena v důsledku úpadku místního textilního průmyslu v roce 1872. O rok později pak byla zahájena výroba v nové tovární budově. Před první světovou válkou bylo v továrně zaměstnáno kolem 1500 dělníků (především žen).

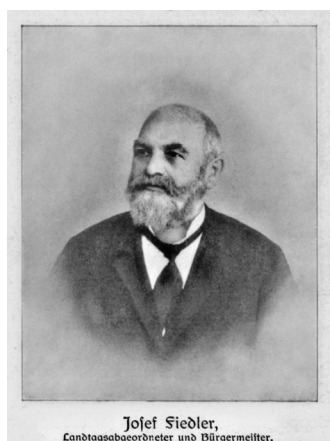
⁴⁷ Přílohy byly převzaty z Archivu firmy DIMAS Litovel.

Obr. 2

Pohled na dominanty města Šternberka z Rathausgasse
(dnes Radniční ulice):
Kostel Zvěstování Panny Marie a šternberský hrad.

Obr. 3

Josef Fiedler (1846-1923) byl dlouholetým členem městského zastupitelstva, v letech 1906-1912 starostou města a od roku 1906 poslancem Moravského zemského sněmu. Ve Šternberku vlastnil textilní továrnu a několik realit.

RESUMÉ

OBECNÍ VOLBY VE ŠTERNBERKU V LETECH 1850–1914

Jedním z klíčových trendů v moderní historiografii věnující se 19. století je výzkum obecní samosprávy. Ta je ostatně považována – vedle spolkových aktivit či možnosti samostatně vyvíjet aktivitu v hospodářské oblasti (podnikat) – za jeden z pilířů moderní občanské společnosti. V případě výzkumu obecní samosprávy je analyzována celá řada dílčích témat (například socioprofesionální složení obecních výborů a jejich vliv na rozvoj dané lokality), včetně problematiky obecních voleb. Právě na tento faktor se zaměřil autor předkládané studie a pokusil se – v rámci dochovaných archivních a tištěných pramenů – podat ucelený pohled na průběh volebních klání na půdě Šternberka v horizontu více než šesti desetiletí. V regionální historiografii nebyla tomuto tématu doposud věnována žádná pozornost, což bylo způsobeno nejen zničením či ztrátou potřebných archiválií (především v období druhé světové války), ale i nezájmem badatelů o toto téma. Předkládaná studie tedy reflektuje problematiku obecních voleb na půdě Šternberka v letech 1850 až 1914 a zasazuje ji do širšího kontextu vývoje volební otázky na komunální úrovni.

Klíčová slova: Šternberk, obecní volby, samospráva, obecní výbor

SUMMARY

MUNICIPAL ELECTIONS IN ŠTERNBERK IN YEARS 1850–1914

One of the key trends of the modern historiography dealing with the 19th century is a research of municipal administration. Nevertheless, apart from the society activities or the possibility to work on one's own in the economic field (to conduct business), this is considered to be one of the pillars of modern civil society. In the case of the research of municipal administration, a wide range of topics is analysed (for instance a socio-professional structure of municipal councils and their influence on a development of the given area), including matters related to municipal elections. The author of the presented study aims just at this factor and attempts to outline the whole picture – within the framework of preserved archival and printed sources – of the course of municipal elections in Šternberk during more than six decades.

This topic has been completely overlooked in regional historiography until now which might be caused not only by the destructing or losing necessary archives (especially during the World War II) but also by a lack of interest of researchers. Thus, the presented study reflects the matter of municipal elections in Šternberk in years 1850–1914 and puts it into broader context of the development of the election issue at a municipal level.

Keywords: Šternberk, municipal elections, administration, municipal council

Translated by Mgr. Hana Ferencová

PhDr. Michael Viktorík, Ph.D.
Katedra historie
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
Na Hradě 5
771 80 Olomouc
Česká republika
e-mail: michael.viktorik@upol.cz